

Terugblik Gewestdag Oost-Nederland 2024 op zaterdag 13 april 2024, Deel I

Welkom in Keistad Amersfoort: 'BestCityofEurope2023' **PROGRAMMA**

10.30 – 11.00 uur: Ontvangst met koffie, thee, traktatie

11.00 – 11.15 uur: Welkomstwoord door de voorzitter van de Afdeling 't Sticht, Jan Uijen, die ook een toelichting geeft op het programma

11.15 – 12.30 uur: Ochtendlezingen door Jan Niessen, Sjoerd Hekking en Trudy de Mooy

12.30 – 13.45 uur: Luxe lunchbuffet

14.00 – 16.00 uur: Rondrit per bus die wij beginnen langs enkele projecten van het Industriële Erfgoed Amersfoort onder leiding van Sjoerd Hekking, waarna wij de toer vervolgen door de nieuwe architectuurwijken Kattenbroek en Vathorst onder leiding van Trudy de Mooy

16.00 – 17.00 uur: Afsluiting met een drankje en hapje

17.00 uur: Wij nemen afscheid van onze gasten met een kleine Keistad-herinnering

Sprekers:

I. Jan Niessen, socioloog. Hij is stadsgids bij het Gilde en leidt bezoekers rond. “De kunst is al pratend grote lijnen vast te houden, stil te staan bij hoogte- en dieptepunten in de geschiedenis en niet te veel in details te treden.” Dat deed hij in een van zijn publicaties:

‘Amersfoort ontrafeld. Een beknopte geschiedenis’. Jan neemt ons in zijn voordracht mee naar het Amersfoort van David van Bourgondië, Johan van Oldenbarnevelt en Jacob van Campen, en schetst de ontwikkeling van de stad tot aan de komst van de Spoorwegen en de uitbreiding van de stad buiten de vesting.

II. Sjoerd Hekking, bestuurslid van de Stichting Industrieel Erfgoed Amersfoort (SIESTA).

Hij zal ons op de hoogte brengen van het vele industrieel erfgoed dat Amersfoort rijk is, en inzoomen op de locaties die we gaan bezoeken: De Nieuwe Stad en de Wagenwerkplaats van de Spoorwegen, twee speerpunten op de agenda van SIESTA.

III. Trudy de Mooy, kunstenaar. Verzorgt sinds jaren rondleidingen langs architectuur, stedenbouw en beeldende kunst in Amersfoort. Zij is Lid van Forum Ruimtelijk Erfgoed, bestuurslid van de Oudheidkundige Vereniging Flehite, betrokken bij de Stichting Open

Oog en heeft diverse publicaties op haar naam staan. Bovendien heeft Trudy de jury van de Academy of Urbanism, die de nominatie van Amersfoort voor de prijs ‘BestCityofEurope2023’ moest beoordelen, rondgeleid. Zij voert ons naar het Amersfoort vanaf de groeistad (1974) en trekt ons, tot in de wijken Kattenbroek en Vathorst, in het Amersfoort van nu.

Begeleiders bij de bustocht:

I. Sjoerd Hekking, bestuurslid van de Stichting Industrieel Erfgoed Amersfoort (SIESTA), zal ons tijdens het eerste deel van de rondrit meenemen naar de Nieuwe Stad en de Wagenwerkplaats van de Spoorwegen, twee speerpunten van SIESTA:

II. Trudy de Mooy zal ons tijdens het vervolg van de busrit begeleiden door Kattenbroek en Vathorst, twee nieuwe stadswijken met bijzondere architectuur. Tot slot rijden wij langs de beroemde Amersfoortse Kei en zien we nog de meest recente nieuwbouw van Het Hoge Kwartier:

Intro

Hier had onze Gewestpresident, Theo Kralt, moeten staan voor het welkomswoord, maar hij is zo vernam ik gisteravond vanwege een verschoven nekwervel met spoed in het ziekenhuis opgenomen en hij wordt vandaag geopereerd. Ik heb een kaart gevonden met de beeltenis van Jacob van Campen, die ik straks laat circuleren zodat een ieder een sterktevens voor Theo daarop kan plaatsen.

Ik heet jullie allen nu van harte welkom.

In 2021 heb ik Peter Hoppenbrouwers, emeritus-hoogleraar middeleeuwse geschiedenis aan de Leidse Universiteit leren kennen, omdat hij in Amersfoort kwam wonen. En vroeg hem voor onze Prince Afdeling een lezing te willen houden en dat wilde hij.

‘Wat doet een middeleeuws historicus die zich na zijn pensionering in Amersfoort gevestigd heeft met de geschiedenis van zijn nieuwe woonplaats? Er een nieuw project van maken? Dat was de spreker van de avond van 22 mei 2022 niet van plan. Maar hij is natuurlijk wél geïnteresseerd in hoe Amersfoort de mooie stad geworden is die het nu is.’

En dat liet hij zien met vijf onderscheidende momenten uit de middeleeuwse geschiedenis van de stad: de komst van de Franken naar de Eemstreek, de vroegste vermelding van Amersfoort in een schriftelijke bron, het stadsrecht van Amersfoort, de bierbrouwerij als trekpaard van de Amersfoortse economie en tenslotte de mirakels Amersfoort.

Zijn boeiende en doorvrochte betoog vergrootte en versterkte bij ons allen de belangstelling voor de stad. En daar kunnen wij op doorborduren.

Want toen ik heel vermetel ja zei tegen het verzoek (of aanwijzing) om in 2024 de Gewestdag te organiseren -we zijn maar een kleine Afdeling- was voor mij meteen duidelijk het onderwerp Amersfoort zou zijn en dan wel ondermeer en ook toegespitst op het Industrieel Erfgoed dat Cultureel Erfgoed moet worden.

Ik had de Veerensmederij, voormalig bedrijf van de Nederlandse Spoorwegen, op het oog, waarvan een theater is gemaakt en waar als hoofdbespeler Holland Opera akteert, die zich met haar originele en creatieve visie op hoe je een opera of een toneelstuk kunt uitvoeren, onderscheidt van de andere theater- en muziekgezelschappen.

En ik zag het helemaal voor me de bijzondere geschiedenis van de Spoorwegen met haar werkplaatsen in Amersfoort en het optreden van Holland Opera: een uitdagend en nieuwsgierigmakend contrast.

Samen met werkgroepleden Gewestdag 24, Gerdy, Joost, Dik en Hein keek ik ernaar, kunnen we hier iets mee, en meteen het samenwerken in de werkgroep getest en ja, goed samengesteld want complementair.

Bij ons onderzoek werden we geconfronteerd met een hoge huurprijs voor de Veerensmederij en bovendien de onmogelijkheid van de Holland Opera om bij ons aanwezig te zijn, want vandaag is in Den Haag de laatste voorstelling van de succesvolle produktie Reinaert de V.

Wat nu?

En als een duveltje uit een doosje was daar ineens Amersfoort de beste stad van Europa.

En met het uitleggen waarom dat zo is, kregen we de kans om de onontdekte parel, die Amersfoort is, te laten zien.

De geschiedenis van de stad vanaf het moment van de ingrijpende aanwijzing tot groeistad en met haar vroegere bijzondere inwoners, die dat vooral buiten de stad waren, het vele industrieel erfgoed en de uitdagingen voor de kwaliteit van de uitbreidingen.

En daarover gaan de voordrachten van Jan Niessen, de geschiedenis van Amersfoort, Sjoerd Hekking, het industrieel erfgoed met zijn kansen voor nieuwe functies en Trudy de Mooy over de uitbreiding en vooral ook over waarom Amersfoort die mooie prijs verdiende.

Sprekers aan het woord

Zij krijgen nu het woord, als eerste Jan Niessen over de ontstaansgeschiedenis van Amersfoort. Na elke voordracht is er gelegenheid voor discussie.

Jan Niessen laat aan de hand beelden zien hoe Amersfoort onder welke omstandigheden is ontstaan en gegroeid tot begin van de vorige eeuw. Maar hij toont eerst over de jaren het aantal inwoners en wat meteen opvalt is dat vanaf 1975, aanwijzing tot groeistad, het aantal met grote sprongen vooruit gaat.

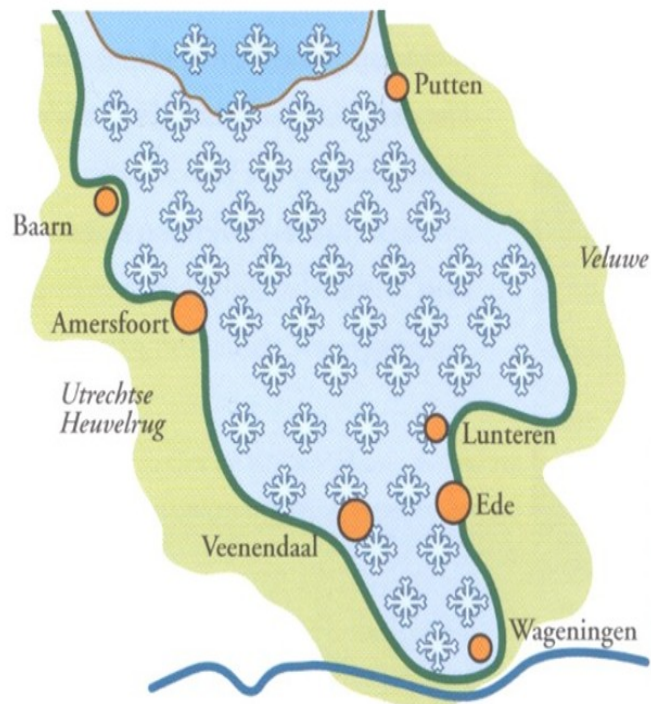
Klimaatverandering

Voorlaatse IJstijd
150.000 jaar geleden
Stuwwallen

Holoceen
10.000 jaar geleden
Stijgende zeespiegel

Middeleeuwse zomer
950-1250
Ontbossing
Ontginning

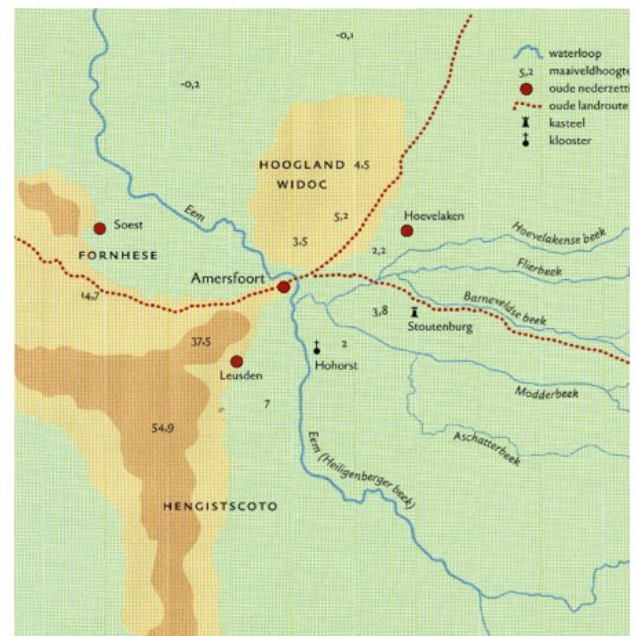
Kleine IJstijd
1430 tot halverwege de negentiende eeuw

Klimaat, water overlast en waterbeheer. Terugkerende uitdaging. Vanaf 11de eeuw inpoldering. Dijkdoorbraken bij Wageningen/Rhenen

De Amer en de voorde

- Verval van Rhenen tot Amersfoort 6,2 m
- Verval van Amersfoort tot Zuiderzee 2 m
- De 18km lange Eem

Scheiding zand en veen en klei. Kruispunt van land en vaarwegen.

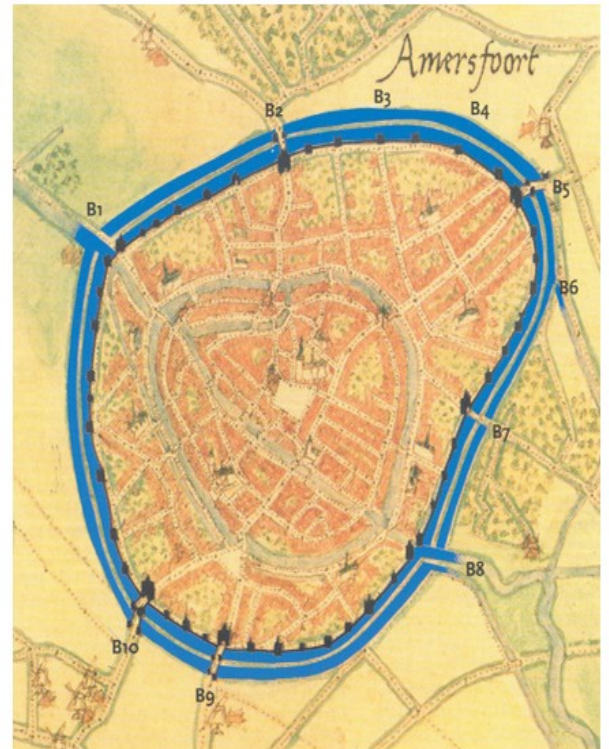
Het Sticht ingeklemd tussen Gelderland en Holland die invloed wilden hebben in het Sticht.

Eerste bewoners van de stad rondom het Bisschoppelijke Hof (rood gemaakt op kaart) Lange en Korte gracht rond 1200 gegraven om water snel weg te krijgen.

Twee keer ommuurd

Eerste muur met dubbele gracht – Meer dan verdubbeling bij tweede ommuring: te grote ogen –stagnerende groei? Of strategische keuze: moestuinen binnen de stad? Tot 1900 zullen hier de meeste Amersfoorters wonen. Enige (lint)bebouwing aan uitvalswegen. Daar ook de eerste industriële nijverheid.

Weergangen op zeven meter hoge muren. Tweede ommuring met gecombineerd water- en landpoort. KP door Jan Weissenbruch geschilderd ®. De herbouw aan de Zuidsingel achter de Kamp (1)

Bourgondische bisschop die toestemming gaf de toren te bouwen. Stond welwillend tegenover de de Moderne devotie, waarvan aanhangers kloosters/gemeenschappen stichten.

De elkaar beconcurrerende kerken, naast Koppelpoort en muurhuizen beeldbepalende gebouwen in Middeleeuwse binnenstad. Bieden in de late Middeleeuwen gebouwd en voltooid rond 1500.

Witthoos stadsgezicht ongeveer 1672. De Koppelpoort en Eemhaven. Tabakschuren, molens en bleekvelden. Aansluiting op Hessenwegen.

Versterking van de muren en aanleg bolwerken. Demping van de buitengracht van buitenste ring.

Adriaan van Alkmaar vestingbouwer tijdens de 80-jarige oorlog. Oldlenbarnevelt bemiddelt bij Maurits voor aanleg Kamperbuitenpoort

Landsadvocaat en vormgever van de Republiek. Amersfoort gebruikte hem om zaken te regelen die de stad aangingen: uitdiepen van grachten en beken.

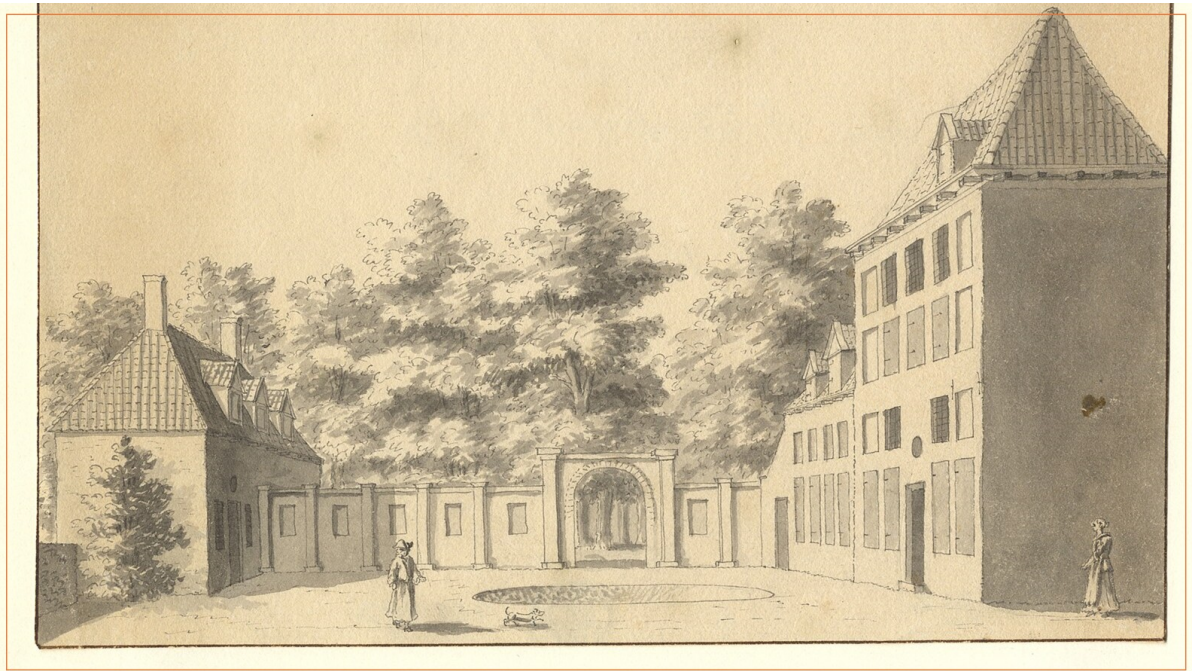
Het grootste muurhuis De Bollenburg. Hier bracht Oldenbarnevelt zijn jeugd door.

Amersfoorts beeldhouwer Ton Mooy maakte in opdracht van de Stichting Open Oog, beschermer van kunstprojecten, die uitdrukking geven aan hoogtepunten uit de historie van de stad.

Jacob van Kampen die op Randenbroek woonde en in de Sint-Joriskerk is begraven. De meest gevraagde bouwmeester in de eerste helft 17de eeuw: Het Paleis op de Dam, Huis ten Bosch Paleis Noordeinde. Beeld van Ton Mooy.

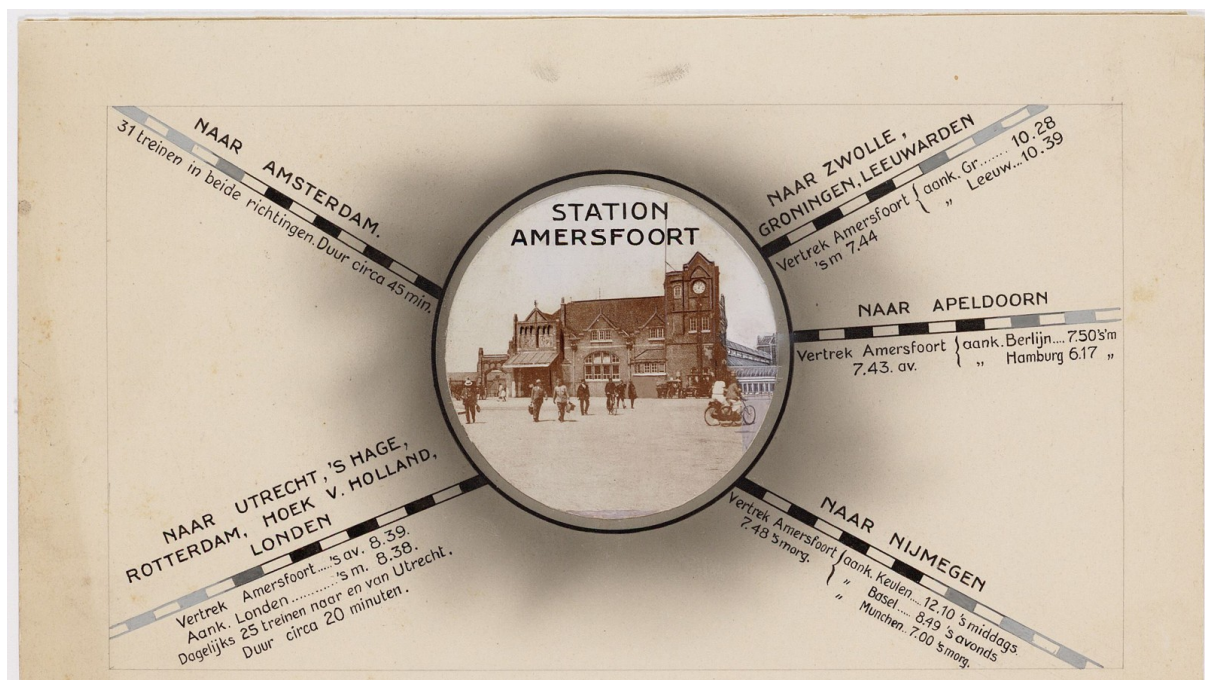
Hier leerde Withoos schilderen en kwamen Vondel, de zusters Roemer Visscher, Brosterhuysen langs. Op de van zijn moeder geërfd landgoed werd koloniale kunst gemaakt in opdracht van Johan Maurits.

Wolter maakte dit schilderij. Nog steeds wonen alle inwoners van Amersfoort in de binnenstad. In 1900 zijn dat er 19.000. De stad is nog nooit zo vol en vuil geweest.

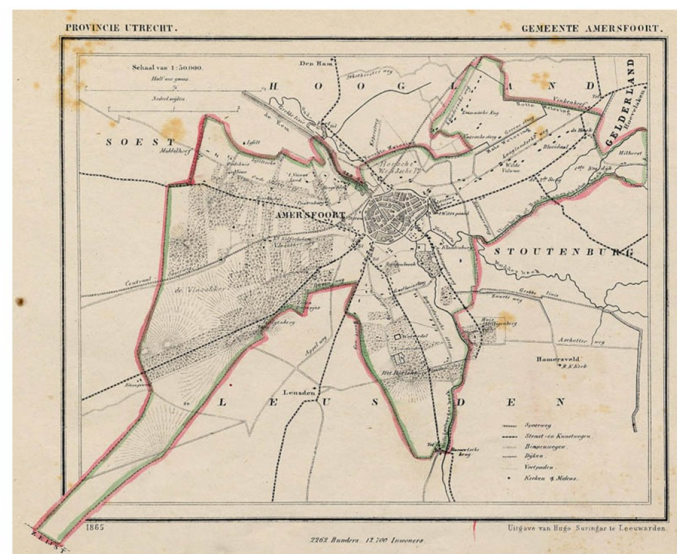
Van Lunteren die met Zocher van de wallen een plantsoen maakten. Hier de ingang van de begraafplaats op het Davids Bolwerk

Kruispunt gebleven en sinds de 19de eeuw van spoorwegen en in de 20ste eeuw van autowegen.

Evenals de aansluiting op het ontwikkelende spoorweg netwerk kwam de keuze om Amersfoort een garnizoensstad te maken van buiten.

Atlas van Kuyper einde 19de eeuw. Met Leusden vond een uitruil van grondgebied plaats. Vandaar het Leusderkwartier in Amersfoort. In 1942 grondgebied van Soest erbij en in de zeventiger jaren grondgebied van Hoogland

